

VÁLSÁG ÉS KIÚT

**A magyar tudomány ünnepi konferenciájának megnyitója,
2012. november 8.**

Főiskolánkon a Magyar Tudomány Ünnepeinek hagyományos formája a tudományos konferencia, amely jó alkalom oktatóink értékes szellemi tevékenységeinek számbavételére, az eredmények megismertetésére. Az érdeklődés évről-évre nő nemcsak intézményünkben, más kutatási és felsőoktatási műhelyek képviselői is örömmel használják fel a fórum kínálta lehetőségeket. Az is tradíció, hogy az előadók között minden alkalommal üdvözölhetjük a tudományos és gazdasági élet kiemelkedő személyiségeit.

2012-ben is a konferenciánk fő témája az Európai Unióhoz kapcsolódik. Nevezetesen a gazdasági kormányzás új eszközeinek és várható hatásainak számbavételéről lesz szó, arról, hogy mindez miként segítheti elő a hosszan tartó válság mérséklését és meghaladását. A témaválasztást nem csak annak aktualitása igazolja, oktatóink közül sokan évtizedek óta tanulmányozzák az Európai Unióban zajló folyamatokat és azok magyarországi hatásait. Számos publikációban összegezték következtéseiket, monográfiák születtek Horváth Zoltán, Forgács Imre, Moldicz Csaba munkájának eredményeként. Az érdeklődés tehát természetes, hiszen kutatásaink egyik prioritásáról van szó, és kevés olyan izgalmas, életbevágóan fontos kérdés akad napjainkban, mint az, hogy az Unió miként lesz képes megújulva kikerülni az elhúzódó válságból.

A válságok, különböző mélységben és időtartamban, az európai integráció állandó kísérőjelenségei. 1971-től, a Bretton Woods-i pénzügyi rendszer szétesésétől az olaj- és valutaválságokon át vezetett az út a 2007–2008-as pénzügyi krízisig és az abból következő recesszióig. Az elmélyülő világgazdasági válság több tagállamban adósságválságba torkollott, jelentős gazdasági visszaesést és szociális feszültséget eredményezett. Mindezek következtében az euróövezet és az Európai Unió mint politikai, intézményi konstrukció veszélybe került.² A korábbi krízisek feloldásának tapasztalataiból arra következtethetünk, hogy az európai integrációs szervezet a reformok eszközeivel, elsősorban az unió közösségi jellegének erősítésével vált képessé a kritikus helyzetek meghaladására, és azokból megerősödve került ki. Ha egyáltalán beszélhetünk a válságok pozitív hatásáról, az abban összegezhető, hogy új megoldásokat és új szemléletet kényszerít ki és az integráció magasabb szintjének kialakítására ösztönöz.

A jelenlegi krízishelyzet azonban sajátos jellegű, nemcsak időben elhúzódó, de hatásai több területre is kiterjednek. Ezt a komplexitást emelte ki Manuel Barroso, az Európai Bizottság elnöke, az Európai Unió helyzetéről tartott legutóbbi éves értékelésben. Kifejtette, hogy ez idő szerint az Európai Unió olyan válságban van, amely egyszerre pénzügyi és gazdasági, társadalmi és politikai, valamint egyben bizalmi jellegű. Álláspontja szerint mindegyik válasz csak a politikai unió alapuló, mély és igazi gazdasági és pénzügyi unió lehet, amelyben egységes pénzügyi ellenőrzés valósul meg. A kiút: a nemzetállamok demokratikus föderációja egy új szerződés alapján, az unió és a tagállamok közötti szuverenitásmegosztás új lehetőségeivel.³

¹ Vastagh Pál CsC, rektor, Általános Vállalkozási Főiskola

² Bartha 2012, 101-102. pp.

³ Barosso 2012.

Hasonló tartalmú nyilatkozatot tett közzé az Európa Jövője Csoport (11 uniós tagállam külügyminisztere alkotja ezt a szellemi műhelyt). Ebben a gazdasági és pénzügyi unió erősítését abszolút prioritásnak minősítették. A gazdasági kormányzás kereteinek és eszközeinek további megerősítése, a tagállamok közötti gazdasági-politikai koordináció megeremtése, a hatékony ellenőrzési rendszer kiépítése jelentik ebben a folyamatban a legfontosabb teendőket. Mindehhez azonban biztosítani kell a demokratikus legitimitációt, a közösségi intézmények elszámoltathatóságát, elsősorban az európai parlament és a nemzeti parlamentek bevonásával a döntéshozatalba.⁴

Új európai vízióról írt a lengyel és a német külügyminiszter a New York Timesban megjelent közös cikkében. Ennek alapja a Gazdasági és Pénzügyi Unió reformja, a szerkezeti változtatások és a versenyképesség növelése. Az a véleményük, hogy erősíteni kell az Európai Unió kompetenciáit a tagállamok költségvetéseinek összehangolásában, kötelezővé kell tenni a gazdaságpolitikai koordinációt, a versenyképesség és a növekedés szempontjából kulcsfontosságú területeken és mindezek mellett a banki szférában szigorú felügyeleti rendszert kell működtetni.⁵

Ezekből a deklarációkból, javaslatokból világosan kirajzolódik a megoldás iránya: az integráció magasabb szintje, a politikai integráció erősítése nélkül nincs kitörés a jelenlegi helyzetből. Ezt a felismerést drámai hangon fogalmazta meg Bernard-Henri Lévy francia filozófus. A kérdést némi túlzással úgy tette fel, hogy *föderáció vagy halál*. Föderáció nélkül, írta, nincs egységes valuta, e nélkül az euró ugyanúgy összeomlik, mint az amerikai dollár abban az esetben, ha a XIX. századi polgárháborúban a déliek győztek volna. Az Európai Unió válaszút előtt áll: vagy erősödik a politikai unió, vagy nő a fragmentáció, amely társadalmi visszaesést, bizonytalanságot, tömeges munkanélküliséget és szegénységet eredményez.⁶

Hasonló következtetésekkel találkozhatunk a témával foglalkozó magyar szakemberek körében is. Forgács Imre álláspontja szerint a válságot csak a föderális jogállam eszközeivel lehet meghaladni. Új nemzetek feletti jogszabályokra és globális felügyeleti intézményekre van szükség.⁷ Berend T. Iván a szigorú fiskális fegyelmet, a szabályok következetes betartását, egy közös szupranacionális ellenőrző intézmény hatékony működését tartja fontosnak annak érdekében, hogy az Európai Unió megerősödve kerülhessen ki a válságból.⁸

A kirajzolódó koncepció megvalósulásához a politikai légkör napjainkban nem tűnik kedvezőnek. A politikai unió erősítését nem kíséri egyöntetű támogatás. A tagállamok egy részében vonakodnak a nemzeti szuverenitást szűkítő lépésektől, új kompetenciák közösségi intézményekhez történő átruházásától. Éppen a válság hatására erősödik sok tagállamban a csalódottság, az euro-szkepticizmus, támadnak fel a politikai szélsőségek. Gyakran a kormányok politikájuk eredménytelenségét szívesen magyarázzák az Európai Unió döntéseivel. Mindez nem könnyíti meg a föderalista törekvések valóra váltását.

A gazdasági kormányzás hatékonyabb eszközeinek megeremtése, a föderalizmus erősítése azonban nemcsak a politikai szándékokon múlik. Az ehhez szükséges lépéseknek harmonikusan illeszkedniük kell az uniós jogrendbe és összhangba kell kerülniük a tagállamok alkotmányos rendszerével. A Lisszaboni Szerződésben rögzítették az Unió és a tagállamok közötti hatáskör megosztásának pillanatnyi állapotát. Ez azonban nem tekinthető örök időkre lezártnak. A gazdasági kormányzás igénye megköveteli a továbblépés szükségességét, a föderalisztikus elemek bővülését az uniós struktúrákban (a nemzeti költségvetések és gazdaságpolitikák koordinációja, a szupranacionális felügyeleti rendszer kialakítása és működése stb.). Ennek következtében módosulhatnak az arányok a közösségi és kormányközi elemek között, és mindez beleütközhet a nemzeti alkotmányokban rögzített szuverenitástransfer korlátaiba.

⁴ *Future of Europe Group 2012.*

⁵ *Sikorski-Westerwelle 2012.*

⁶ *Lévy 2012.*

⁷ *Forgács 2012.*

⁸ *Interjú Berend T. Ivánnal, 2012.*

Az uniós jogrend és a tagállami alkotmányok közötti összhang biztosításában kiemelkedő szerepük van a nemzeti alkotmánybíróságoknak. Az általuk kidolgozott ún. szuverenitásvédelmi teszt alapján ítélt meg, hogy az uniós hatáskörbővítés mennyiben lépi túl a nemzeti alkotmányokban meghatározott korlátokat. Több alkotmánybíróság az „integrációs fenntartások”, illetve az alkotmányok érinthetetlen magvát meghatározó „örökkévalósági” klauzulák alapján alakították ki az uniós jog terjeszkedésének határait.⁹ Ilyen típusú rendelkezéseket azonban nem minden tagállami alkotmány tartalmaz. Az alkotmánybíróságok folyamatosan elemzik az uniós jog és az egyes alkotmányok közötti harmóniát. Így a Lisszaboni Szerződés kapcsán is sok alkotmánybíróági határozat született, többek között a magyar alkotmánybíróság is állást foglalt, és ezekben azt nem minősítették ellentétesnek a nemzeti alkotmányban foglaltakkal.

A német alkotmánybíróság is ebből a szempontból elemezte a gazdasági kormányzás új eszköz- és szabályrendszerének viszonyát a német Alaptörvényhez. A 2012. szeptember 12-én elfogadott előzetes határozatában kimondta, hogy bizonyos feltételek teljesítése esetén a német csatlakozás az eurózóna állandó válságkezelési alapjához és a fiskális paktumhoz nem ütközik a bonni Alaptörvénybe. Azt azonban biztosítani kell, hogy az egyezmények alkalmazása során érvényesüljenek a költségvetési autonómia követelményei. Nevezetesen a német kötelezettségvállalás nem növelhető a törvényhozás jóváhagyása nélkül, és garantálni kell a parlament teljes tájékoztatottságát az egyezmények végrehajtásáról. Ezen feltételek teljesítése esetén nem sérül a képviseleti demokrácia és a hatalommegosztás alkotmányos elve.¹⁰ Ezzel a döntésével a német alkotmánybíróság utat nyitott a gazdasági kormányzás új formái és eljárásai előtt Németországban. Ezek alkalmazását nem minősítette alkotmányosan aggályosnak. Döntésével még hangsúlyosabbá tette, hogy a meglévő gazdasági kényszerek sem eredményezhetnek olyan megoldásokat, amelyek nem illeszthetők a nemzeti alkotmányos rendbe. A határozat a szellemiségében integrációbarát, de felhívja a figyelmet az alkotmányos követelmények fontosságára.

Kétségtelen tény, hogy az elhúzódó válság a tagállamokban felerősítette a gazdasági nacionalizmust, az eurószkepticizmust, az extermizmust. Ezek a folyamatok a föderalista törekvések érvényesülése számára kedvezőtlen politikai klímát teremtenek. A negatív hatások körében új jelenségeket is számba kell venni. Az európai politikai és gazdasági föderáció megerősödésével szemben ellentétes tendenciákat képviselnek a több tagállamban felszínre törő szeparatista mozgalmak. A skót önállóság megteremtésének igénye, Katalónia kiválása, a belga szövetségi államberendezkedés esetleges szétesése új veszélyeket és konfliktusokat eredményezhetnek az európai integráció további fejlődésében. Ez a divergencia újabb nehézségeket teremt és nem kedvez a szorosabb együttműködés szorgalmazóinak, s így van ez akkor is, ha a politikai folyamatok eredménye ma még bizonytalan.

Nem könnyű tehát megtalálni a válságból kivezető utat. A körvonalazódó elképzelések középpontjában egy új integrációs szint kialakítása áll. Ez azonban szükségképpen elvezet az Európai Unió alkotmányos alapját jelentő szerződések átfogó reformjáiig, és ez a tapasztalatok alapján igen hosszan elhúzódó folyamat lehet. Ugyanakkor a helyzet számos gyors és hatékony lépést követel. A közelgő 2014-es Európai Parlamenti választások jó alkalmat kínálnak arra, hogy az európai közvélemény is hallassa hangját ezekben a sorsdöntő kérdésekben.

⁹ Vörös 2011.

¹⁰ Federal Constitutional Court 2012.

Felhasznált irodalom

Bartha Attila (2012): Kormányzás, kultúra vagy a demokrácia minősége? Politikatudományi Szemle, XXI. évf., 2. sz., 101–122.

Durão Barroso, José Manuel (2012): State of the Union 2012 address. Letöltve: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-12-596_en.htm. 12. 09. 2012.

Erősödik az Unió. Interjú Berend T. Ivánnal. Népszabadság, 2012.

Eurogroup (2012): Final Report of the Future of Europe Group. 17. September 2012.

Federal Constitutional Court (2012): Press releases no. 67/2012 of September 2012. Letöltve: <http://www.bundesverfassungsgericht.de/pressemitteilungen/bvg12-067.html>

Forgács Imre (2012): Európa elrablása 2.0. Budapest, Gondolat Kiadó.

Lévy, Bernard-Henri (2012): Federalism or death! Le Point, szeptember 28. Letöltve: <http://www.presseurop.eu/en/content/article/2777551-federalism-or-death>

Sikorski, Radek – Westerwelle, Guido A. (2012): New Vision of Europe. New York Times, szeptember 17. Letöltve: http://www.nytimes.com/2012/09/18/opinion/a-new-vision-of-europe.html?_r=0

Vörös Imre (2011): Európai jog – magyar jog: Konkurencia vagy koegzisztencia. Jogtudományi Közlöny, július – augusztus.